

STRESZCZENIE

Niniejsza rozprawa poświęcona jest twórczości translatorskiej Sebastiana Nuceryna (1565–1635), krakowskiego kaznodziei i tłumacza, który wprowadził do polskiej kultury religijnej pisma św. Teresy z Ávila. Jej celem jest ukazanie znaczenia jego przekładów w kształtowaniu duchowości siedemnastowiecznej Rzeczypospolitej Obojga Narodów oraz analiza mechanizmów, dzięki którym tradycja hiszpańskiej mistyki została zintegrowana z polskim kontekstem.

Praca rozpoczyna się od refleksji nad tłumaczeniem jako medium kulturowym i formacyjnym, wpisując jej metodologię w ramy historii kulturowej przekładu ukształtowanej m. in. w pracach Petera Burke'a i jego kontynuatorów. Należy podkreślić, że przekłady Nuceryna nie były przedsięwzięciami odosobnionymi, lecz stanowiły integralną część szerszego nurtu potrydenckiej odnowy religijnej. W Rzeczypospolitej przejawiała się ona w reformach zakonnych, rozpowszechnianiu literatury ascetyczno-mistycznej oraz wzrastającym zainteresowaniu modlitwą kontemplacyjną. Te przemiany były dodatkowo zakorzenione w dynamicznych prądach kulturowych i intelektualnych obejmujących zarówno środowiska zakonne, jak i świeckie.

Rozprawa dzieli się na dwie zasadnicze części. Pierwsza, zawierająca trzy rozdziały, przedstawia biografie św. Teresy i jej polskiego tłumacza, Sebastiana Nuceryna, a także ogólny zarys ich twórczości. Druga, składająca się z czterech rozdziałów, zawiera szczegółową analizę trzech przekładów dzieł Teresy dokonanych przez Nuceryna oraz ich recepcji. Badania wykazały, że dzięki tłumaczeniom kluczowych dzieł Teresy — *Libro de las fundaciones*, *Camino de perfección* oraz *Castillo interior o Las moradas* — Nuceryn nie tylko stworzył polskie odpowiedniki dla terminologii mistycznej dotąd nieznannej w języku, lecz także ukształtował swoisty idiom duchowości. Jego przekłady miały charakter nie tylko językowy, ale również pedagogiczny i formacyjny. Poprzez rozmaite elementy paratekstowe — dedykacje, summariusze, indeksy, marginalia — tłumacz podejmował dialog z czytelnikami, komentował i interpretował treści, a także wskazywał na ich praktyczny wymiar w życiu duchowym. Tym samym stawał się przewodnikiem, tłumacząc nie tylko słowa, lecz także istotę doświadczenia mistycznego.

Analiza decyzji translatorskich Nuceryna ukazuje jego stopniowe dojrzewanie jako tłumacza mistyki. Początkowe niekonsekwencje i niepewności, np. przy oddawaniu takich pojęć jak *arrobamiento* czy *embebecimiento*, ustępowały miejsca większej precyzji i głębszemu zrozumieniu specyfiki doświadczenia kontemplacyjnego. W *Castillo interior* osiągnął on najbardziej dojrzałe i trafne próby oddania terminologii mistycznej oraz subtelności języka Teresy. Zdołał zachować kluczowe elementy stylu hiszpańskiej reformatorki — dialogowość, obrazowość, idiomatyczny ton, a nawet humor — adaptując je do wymogów polszczyzny i oczekiwań ówczesnych odbiorców.

Przekłady Nuceryna, oparte na włoskich wersjach dzieł Teresy (jednej anonimowej i dwóch autorstwa Francesca Sota), stanowią przykład złożoności transferu kulturowego w procesie translacji pośredniej. Pomimo jej ograniczeń Nuceryn skutecznie dostosował teksty do religijnego kontekstu siedemnastowiecznej Rzeczypospolitej, stosując takie strategie jak synonimizacja trudnych terminów, peryfrazą czy uproszczenia, aby zapewnić większą jasność i komunikatywność. Jednocześnie zachowanie elementów językowej i kulturowej obcości podkreślało autorytet tych dzieł jako tekstów natchnionych, pochodzących z odmiennej tradycji duchowej.

Twórczość Nuceryna odzwierciedla szersze procesy kulturowe i duchowe epoki. W tym okresie duchowość ascetyczna i mistyczna współistniały, wzajemnie się wspierając i kształtując literaturę religijną, życie zakonne oraz indywidualne praktyki pobożnościowe. Przekłady Nuceryna wpisywały się w ten podwójny model duchowości, wprowadzając zarazem element nowatorski: podkreślały znaczenie modlitwy wewnętrznej i osobistego doświadczenia zjednoczenia z Bogiem, wykraczającego poza tradycyjną ascezę i modlitwę ustną.

Rozprawa podkreśla także znaczenie przekładów Nuceryna w kształtowaniu środowisk karmelitańskich i czytelnictwa świeckiego. Przykład Konstancji Bużeńskiej, protektorki i dobrodziejki Nuceryna, której udostępniał pisma Teresy, potwierdza misyjny charakter jego działalności, wykraczającej poza odbiorców zakonnych. Dzięki temu literatura mistyczna stała się propozycją drogi duchowej również dla świeckich, co wpisywało się w szersze tendencje epoki, określone przez Juliusza Domańskiego mianem „społecznej ekstrapolacji” ideałów kontemplacyjnych.

Działalność translatorska Nuceryna miała charakter pionierski: był on jednym z pierwszych twórców polskiego języka mistyki, starającego się oddać w języku ojczystym doświadczenia dotąd obce rodzimej tradycji religijnej. Jego praca stanowiła istotny etap w procesie recepcji i adaptacji hiszpańskiej szkoły duchowości, która — za pośrednictwem wersji włoskich — znalazła trwałe miejsce w życiu religijnym siedemnastowiecznej Polski.

Recepcja dzieł Nuceryna trwała jeszcze w kolejnych dekadach XVII wieku, o czym świadczą ich wznowienia w *Księgach duchownych* (1664–1665). W XIX stuleciu pojawiły się jednak nowe adaptacje, spośród których na uwagę zasługuje *Summariusz*. Nie był on filologicznym przekładem, lecz duchowym kompendium, którego celem było popularyzowanie kultu i nauki św. Teresy. Tekst ten czynił trudne treści mistyczne przystępnymi dla polskich odbiorców epoki, częściej skłaniających się ku praktykom dewocyjnym i medytacyjnym niż ku doświadczeniu kontemplacyjnemu. W tym duchu powstały liczne skróty i parafrazy, które zachowywały teologiczną istotę nauczania Teresy, lecz upraszczały jego formę i styl. Podczas gdy język Nuceryna cechował się barokową emfaticznością, kontrastowością i pewnymi zawahaniem, *Summariusz* przybrał ton dydaktycznej jasności i moralnej pewności. Jego adaptacyjny charakter sprawił, że stał się praktycznym

podręcznikiem formacji zakonnej i duchowej, dokumentującym selektywną recepcję mistyki terezańskiej w kulturze XIX wieku.

Podsumowując, należy stwierdzić, że przekłady Sebastiana Nuceryna nie były prostym przeniesieniem treści duchowych na grunt polski, lecz stanowiły świadectwo dynamicznej wymiany kulturowej i duchowej. Były narzędziem formacji, mediacji i adaptacji, a zarazem obrazem przemian polskiej religijności w kierunku bardziej zniuansowanego modelu, łączącego ascezę z mistyką. Analiza jego twórczości translatorskiej pozwala lepiej zrozumieć procesy recepcji i osvajania obcych tradycji duchowych w Polsce, a także wskazuje nowe perspektywy badań nad staropolskimi przekładami literatury ascetyczno-mistycznej.

Klara Frąckowiak

